

С. Завгородня

СИСТЕМА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ЯК ОБ’ЄКТ САМОСТІЙНИХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На основі результатів комплексного аналізу та систематизації теоретико-методологічних засад забезпечення економічної безпеки обґрунтовано необхідність введення у науковий обіг розгляду системи державного управління економічною безпекою як об’єкта самостійних наукових досліджень. Запропоновано розглядати вказану систему як складову системи державного управління національною безпекою.

Ключові слова: державне управління економічною безпекою, державне управління забезпеченням економічної безпеки, державне управління національною безпекою, система державного управління економічною безпекою, система державного управління національною безпекою.

В умовах довготривалості та системності глобальної економічної кризи постає питання зміни в економічних парадигмах розвитку, що призводить до реформ державного управління в різних країнах. При цьому, посткризовий розвиток економіки, як правило, передбачає вибір однієї із стратегій модернізації національної економіки (розвиваючої чи доганяючої), формування інституційного забезпечення якої і є одним із основних завдань системи державного управління. Це обумовлено тим, що система глобального капіталізму перебуває в стані структурної кризи для виходу з якої актуальним завданням, на думку провідних фахівців, передусім є зміцнення дієздатності держави та посилення її участі в економіці, соціальній сфері та інших сферах суспільного життя [1].

Соціально-економічні потрясіння внаслідок глобальної фінансово-економічної кризи кінця 90-х рр. ХХ ст. – початку 2000-х рр. спричинили пошук шляхів та механізмів забезпечення економічної безпеки. Виникають нові завдання перед національними системами державного управління щодо забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері та забезпечення прогресивного розвитку економіки.

Водночас посилення регулюючої ролі держави в економіці та соціальній сфері не може бути реалізовано шляхом механічного примноження функцій органів державної влади. З огляду на це, наприклад, видається слушною думка Б. Кваснюка [2] про необхідність формування нової парадигми державного управління, що ґрунтується на зміцненні ролі держави в забезпеченні довгострокового економічного зростання, вихідним елементом якої є цілісне, системне спрямування державного регулювання в економічній сфері життєдіяльності суспільства та держави.

Таким чином, на сьогодні ми є свідками того, як під впливом різних чинників (політичних, економічних тощо), які зумовлюють виклики та загрози реалізації національних інтересів, відбувається процес подальшої диференціації державного управління національною безпекою (далі – ДУНБ) за сферами розробки та здійснення відповідних державно-управлінських впливів. Очевидно, що це є комплексною науковою проблемою, тому в межах свого дослідження ми сконцентрували увагу, передусім, на проблемних питаннях аналізу сутності державного управління забезпеченням економічної безпеки як підвиду (складової) ДУНБ.

Дослідженню теоретичних та практичних проблем забезпечення національної безпеки загалом та економічної безпеки зокрема присвячені праці В. Горбуліна [3], Г. Ситника [4], О. Власюка [5], О. Новікової [6], О. Поважного [7], В. Ткача [8], М. Хвеси́ка [9], В. Захарченка [10], Г. Дарнопиха [11], М. Коваленка [12], Я. Чернятевич [13] та інших.

Проблемні питання державного управління забезпеченням економічної безпеки вивчали такі науковці, як: Т. Іванова (щодо теоретичних та методологічних засад державного управління еколого-економічною безпекою держави та її регіонів) [14]; В. Котковський (стосовно теоретичного обґрунтування й розробки пропозицій щодо вдосконалення державного регулювання економічної безпеки в Україні) [15]; А. Плакіда (щодо обґрунтування теоретико-методологічних та концептуально-прикладних засад реалізації державної політики у сфері економічної безпеки національної економіки) [16]; П. Дмитрук (щодо обґрунтування теоретико-методологічних засад інституціоналізації механізму державного регулювання економічної безпеки АР Крим та визначення пріоритетних завдань щодо підвищення ефективності вказаного механізму в сучасних умовах державотворення) [17] та інші.

Хоча цінність наукових розробок указаних вчених для розвитку сучасної науки не підлягає сумніву, до цього часу недостатньо дослідженою залишається низка проблем у теорії і практиці державного управління національною безпекою, які необхідно вирішити. Зокрема, йдеться про необхідність здійснення аналізу та систематизації теоретико-методологічних засад системи державного управління забезпеченням економічної безпеки як складової системи ДУНБ, що і стало метою статті.

Сучасна теорія державного управління визначає системний підхід, як універсальний метод дослідження, що передбачає вивчення стану системи, організації, структури, функціонування та взаємозв'язок елементів структури всередині та з навколишнім середовищем. Водночас, застосування системного підходу при дослідженні економічної безпеки зобов'язує розрізняти “систему економічної безпеки” (далі – СЕБ), її складову – “систему забезпечення економічної безпеки” (далі – СЗЕБ) та “систему державного управління економічною безпекою”, яка ніби “занурена” в систему ДУНБ, є її складовою [18–21].

Поняття “державне управління економічною безпекою” (далі – ДУЕБ) до цього часу не знайшло широкого вжитку у працях вітчизняних та зарубіжних дослідників, незважаючи на певні спроби дати наукове обґрунтування цьому поняттю. Так, Я. Чернятевич визначає ДУЕБ як специфічний вид державного управління, що по суті є цілеспрямованою діяльністю суб'єктів забезпечення економічної безпеки, які є в межах чинного законодавства та, використовуючи наявні можливості держави, здійснюють розробку й реалізацію владних, регулюючих, координуючих, контролюючих та нормативних державно-управлінських впливів на об'єкти економічної безпеки з метою прогнозування, своєчасного виявлення, запобігання та нейтралізації загроз у економічній сфері суспільного життя [22].

Досить близьким до такого розуміння цього поняття є визначення В. Котковського, який розглядає державне регулювання економічної безпеки як “специфічний вид державного управління, що охоплює соціально-економічну, політичну та інші сфери суспільного життя” [23].

Заслугує також на увагу й думка А. Сухорукова щодо розуміння сутності ДУЕБ, яку вітчизняний дослідник трактує як систему підтримання економічної безпеки держави,

що полягає у діяльності органів, спрямована на реалізацію цілей і завдань захисту національних інтересів в економічній сфері [24].

Ми значною мірою погоджуємося з визначенням поняття ДУЕБ, яке дають вітчизняні науковці. Проте, на нашу думку, застосування системного підходу при дослідженні державного управління дає можливість акцентувати увагу на таких особливостях.

Враховуючи, що “державне управління” – це процес, а “економічна безпека” є змінною величиною, суть якої в характеристиці якісно-кількісного стану економічного розвитку в той чи інший період, а відтак вона може бути забезпечена тільки в динаміці, за умов пошуку оптимального поєднання різноманітних, часто суперечливих економічних та інших інтересів суб’єктів господарювання, національних інтересів та визначення шляхів їх реалізації, то доцільно говорити про “державне управління забезпеченням економічної безпеки” [25].

Таким чином з позицій системного підходу треба розглядати державне управління забезпеченням економічної безпеки як специфічний підвид (складову) ДУНБ, що охоплює соціально-економічну та, певною мірою, з огляду на важливість політичних рішень для забезпечення економічної безпеки, й політичну сфери суспільного життя.

Очевидно, що при формуванні системи ДУЕБ необхідно визначити на що, тобто на який об’єкт має бути спрямований державно-управлінський вплив з метою забезпечення економічної безпеки та хто є суб’єктом, що визначає та здійснює зазначений вплив.

Виконаний нами аналіз свідчить про те, що під об’єктом державного управління забезпеченням економічної безпеки на рівні узагальненої систематизації часто розглядають фактично відкриті множини. Наприклад, Я. Чернятевич під вказаними об’єктами розглядає народне господарство, окремі галузі промисловості, сільського господарства, торгівлі та сфери послуг, виробничі об’єднання, підприємства чи їх виробничі підрозділи [26].

Цікавою є позиція О. Власюка, який загалом з множини суджень щодо об’єкту управління щодо забезпечення економічної безпеки вирізняє два основних підходи [27].

Згідно з *першим підходом*, основою об’єкту управління забезпеченням економічної безпеки є *реалізація* національних економічних інтересів. Прихильниками такого підходу є, зокрема, Г. Дарнопих, Т. Іванова, М. Єрмошенко [28], В. Захарченко [29]. Зокрема, на думку авторів монографії “Управление системой обеспечения экономической безопасности”, об’єктом управління в контексті забезпечення економічної безпеки є життєво важливі інтереси особи, суспільства та держави, що виражають певні економічні відносини [30].

Окрім того, Г. Дарнопих акцентує увагу на тому, що об’єктом управління є забезпечення реалізації національних державних інтересів України і, відповідно, цілей, які з них випливають. Йдеться, зокрема, про підтримку державного суверенітету та самостійного розвитку економіки [31]. На думку Т. Іванової, об’єктом управління є економічні інтереси, що “фокусують увагу на підтримці певних характеристик функціонування економіки перед обличчям несприятливих чинників” [32].

Прихильники *другого підходу* зазначають, що об’єктом управління в контексті забезпечення економічної безпеки є *забезпечення* реалізації національних інтересів в економічній сфері та *забезпечення* прогресивного розвитку економіки. На думку О. Власюка, такий підхід “є більш синтетичним та об’єктивним стосовно викликів

сьогодення”, що “дозволяє сприймати безпеку економіки як необхідну умову її стійкого позитивного розвитку” [33].

Також О. Поважний зазначає, що для розуміння сутності об'єкта управління потрібно усвідомити, що “безпека і стійкість – найважливіші характеристики економіки як єдиної системи, їх не слід протиставляти, бо кожна по-своєму характеризує її стан. Розвиток – один із компонентів економічної безпеки. Якщо економіка не розвивається, то в неї різко скорочуються можливості виживання, опірність і можливість адаптації до внутрішніх і зовнішніх загроз” [34].

В. Сенгачов, окрім того, зазначає, що якщо економіка не розвивається, то в неї різко скорочується можливість виживання, супротиву та пристосованості до внутрішніх і зовнішніх загроз. Стійкість економіки відображають міць і надійність її елементів, здатність витримувати внутрішні і зовнішні навантаження [35]. А. Плакіда, своєю чергою, доводить, що реалізація національних інтересів України можлива тільки на основі стійкого розвитку економіки [36].

Ми віддаємо данину першому підходу, бо, на нашу думку, суть державно-управлінської діяльності щодо забезпечення економічної безпеки полягає, насамперед, саме у *визначенні та реалізації* (задоволенні, захисті тощо) національних інтересів в економічній сфері, що є у підсумку визначальною передумовою забезпечення сталого прогресивного економічного розвитку суспільства та держави. Наша позиція обумовлена тим, що реалізація національних інтересів в економічній сфері передбачає відповідне забезпечення здійснення вказаного процесу. Зокрема, йдеться про фінансове, правове, кадрове та інші види забезпечення. Загалом, на думку автора, питання щодо видів забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері потребує окремого наукового дослідження.

Очевидно, що суб'єктом державного управління є система органів державної влади, що наділена певним функціональним змістовним призначенням, які здійснюють свою діяльність у взаємозв'язку та взаємодії.

Закон України визначає фактично відкриті множини суб'єктів забезпечення національної безпеки, не відокремлюючи суб'єктів за сферами життєдіяльності суспільства та держави [37]. З огляду на перераховані у вказаному законі суб'єкти забезпечення національної безпеки, до суб'єктів державного управління забезпеченням економічної безпеки можна віднести не тільки органи державного управління (Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, міністерства, зокрема Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Міністерство фінансів України, Міністерство промислової політики України, Національний банк України, державні комітети, місцеві державні адміністрації), а й органи місцевого самоврядування та посадових осіб, що наділені державно-владними повноваженнями в питаннях щодо забезпечення економічної безпеки.

З огляду на зазначене, основною метою системи ДУЕБ є створення належних умов для забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері, а також забезпечення економічного розвитку з метою задоволення потреб особи, суспільства та держави.

Отже, поняття “система державного управління економічною безпекою”, на нашу думку, означає цілеспрямований, регулюючий, координуючий, контролюючий та нормативний вплив органів державного управління та вищих посадових осіб держави на об'єкти економічної безпеки з метою забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері та забезпечення економічного розвитку суспільства та держави.

Висновки

1. Довготривалість та системність глобальної економічної кризи, хаос та депресія в сучасній світовій економічній системі ставлять на порядок денний проблему нового змісту, а відтак і визначення цілей державного управління у контексті забезпечення економічної безпеки держави. Ця проблема має вирішуватись у контексті зміцнення керівної ролі держави в розвитку економічних процесів та регулюванні у фінансовій сфері, а також відображати цілісність та системність державно-управлінських впливів на процес реалізації національних інтересів в економічній сфері.

2. Нами доведено, що використання системного підходу при дослідженні економічної безпеки зобов'язує розрізняти систему економічної безпеки (далі – СЕБ), її складову систему забезпечення економічної безпеки (далі – СЗЕБ) та систему ДУЕБ, яка є невід'ємною складовою системи ДУНБ. Окрім того, запропоновано розглядати державне управління забезпеченням економічної безпеки як специфічний підвид (складову) ДУНБ, що охоплює соціально-економічну сферу та здійснює значний вплив на політичну сферу суспільного життя. Це дає змогу більш якісно й комплексно оцінити сукупність чинників, що здійснюють визначальний вплив на забезпечення економічної безпеки, та здійснювати пошук науково обґрунтованих державно-управлінських рішень, спрямованих на реалізацію національних інтересів в економічній сфері.

3. Основною метою системи ДУЕБ є створення належних умов для забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері, а також забезпечення економічного розвитку з метою задоволення потреб особи, суспільства та держави. Важливо також зазначити, що об'єктом управління є процеси, що виникають у сфері суспільних відносин і мають бути спрямовані на реалізацію національних інтересів в економічній сфері та забезпечення прогресивного розвитку економіки.

4. Система державного управління економічною безпекою є цілеспрямованою, регулюючою, координуючою, контролюючою та нормативною діяльністю органів державного управління та вищих посадових осіб держави на об'єкти економічної безпеки з метою забезпечення реалізації національних інтересів в економічній сфері та забезпечення економічного розвитку суспільства та держави. Це зумовлює необхідність подальших досліджень проблем державного управління забезпеченням економічної безпеки в контексті оптимізації структури, функцій, координації та взаємодії суб'єктів забезпечення економічної безпеки, критеріїв ефективності функціонування вказаної системи, а також оптимізації взаємодії системи ДУЕБ з іншими складовими системи ДУНБ. Саме цей аспект потребує подальшого поглибленого наукового дослідження еволюційного розвитку системи державного управління економічною безпекою в сучасних умовах.

Література

1. Геєць В. Державне управління в умовах світової кризи системного характеру: контекст змін / В. Геєць // Вісник Державної служби України [Текст]. — 2011. — № 2. — С. 30—43.
2. Роль держави в довгостроковому економічному зростанні [Текст] / О. Ю. Болховітінова [та ін.]; ред. Б. Є. Кванюк; НАН України, Ін-т екон. прогнозування. — К.; Х.: Форт, 2003. — 424 с.
3. Горбулін В. П. Стратегічне планування: вирішення проблем національної безпеки [Текст]: монографія / В. П. Горбулін, А. Б. Качинський. — К.: НІСД, 2010. — 288 с.

4. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика [Текст] : монографія / Г. П. Ситник, В. М. Олуйко, М. П. Вавринчук ; за заг. ред. Г. П. Ситника. — Хмельницький : Вид-во ХУУП, 2007. — 669 с.
5. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку [Текст] : наук. доп. / О. С. Власюк ; Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. — К. : [б. в.], 2008. — 48 с.
6. Новікова О. Ф. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення [Текст] : монографія / О. Ф. Новікова, Р. В. Покотиленко ; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. — Донецьк : [б. в.], 2006. — 408 с.
7. Поважний О. С. Антикризове управління економічною безпекою [Текст] : монографія / О. С. Поважний, Н. М. Ткачова, В. Л. Пілюшенко. — Донецьк : ВІК, 2010. — 310 с.
8. Ткач В. О. Регіональний розвиток в контексті управління економічною безпекою: теорія, методологія, практика [Текст] : монографія / В. О. Ткач. — Дніпропетровськ : Вид-во ПП Акцент, 2011. — 296 с.
9. Хвесик М. А. Антикризове управління економічною безпекою в умовах викликів фінансово-економічної глобалізації (державний і регіональний виміри) [Текст] : монографія / М. А. Хвесик, А. В. Степаненко, О. М. Ральчук [та ін.]. — Донецьк : Юго-Восток, 2010. — 324 с.
10. Захарченко В. Ю. Індикативне управління економічною безпекою національної економіки [Текст] : монографія / В. Ю. Захарченко ; наук. ред. Ю. Г. Лисенко. — Полтава : ПУЕТ, 2012. — 335 с.
11. Дарнопих Г. Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки [Текст] : дис... канд. екон. наук : 08.01.01 / Дарнопих Геннадій Юрійович ; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. — Х. : [б. в.], 1999. — 200 с.
12. Коваленко М. А. Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації [Текст] : монографія / М. А. Коваленко, І. І. Нагорна, Б. В. Сіленков ; за заг. ред. канд. екон. наук, доц. М. А. Коваленка. — К. : Олді-плюс, 2006. — 440 с.
13. Чернятевич Я. В. Державне управління економічною безпекою / Я. В. Чернятевич // Енциклопедія державного управління [Текст] : у 8 т / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; наук.-ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова) [та ін.]. — К. : НАДУ, 2011. — Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. кол. : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) [та ін.], 2011. — С. 173, 174.
14. Іванова Т. В. Державне управління еколого-економічною безпекою як умова сталого розвитку України [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра наук з держ. упр.: 25.00.02 "Механізми державного управління" / Т. В. Іванова ; Акад. муніцип. упр. — К. : [б. в.], 2011. — 36 с.
15. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 "Механізми державного управління" / В. Р. Котковський ; Гуманітарний ун-т "Запорізький ін-т держ. та муніципального управління". — Запоріжжя : [б. в.], 2007. — 20 с.
16. Плакіда А. О. Реалізація державної політики у сфері економічної безпеки національної економіки [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 "Механізми державного управління" / А. О. Плакіда ; Класич. приват. ун-т. — Запоріжжя : [б. в.], 2009. — 22 с.
17. Дмитрук П. М. Інституціоналізація механізму державного регулювання економічної безпеки Автономної Республіки Крим [Текст] : автореф. дис. на здобуття

наук. ступеня канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 “Механізми державного управління” / П. М. Дмитрук ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. — К. : [б. в.], 2013. — 20 с.

18. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: Проблеми теорії, методології, практики [Текст] : монографія / В. Д. Бакуменко. — К. : Вид-во УАДУ, 2000. — 328 с.

19. Нижник Н. Р. Системний підхід в організації державного управління [Текст] : навч. посіб. / Н. Р. Нижник, О. А. Машков ; за заг. ред. Н. Р. Нижник. — К. : Вид-во УАДУ, 1998. — 160 с.

20. Ситник Г. П. Системний аналіз понятійно-категоріального апарату дослідження державного управління економічною безпекою / Г. П. Ситник, С. П. Завгородня // Державне управління: теорія та практика [Електронний ресурс]. — 2013. — № 2. — Режим доступу : <http://www.academy.gov.ua/ej/ej18/PDF/13.pdf>.

21. Ситник Г. П. Національна безпека України: теорія і практика... — 669 с.

22. Чернятевич Я. В. Державне управління економічною безпекою... — С. 173, 174.

23. Котковський В. Р. Державне регулювання економічної безпеки в Україні... — С. 6.

24. Система економічної безпеки держави [Текст] : монографія / Власюк О. С. [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. Сухорукова А. І. ; Рада нац. безпеки і оборони України, Нац. ін-т пробл. міжнар. безпеки. — К. : Стилюс, 2010. — 685 с.

25. Мясникович М. В. Управление системой обеспечения экономической безопасности [Текст] : монография / М. В. Мясникович, С. С. Полоник, В. В. Пузиков. — Минск : ИООО “Право и экономика”, 2005. — 264 с.

26. Чернятевич Я. В. Державне управління економічною безпекою... — С. 173, 174.

27. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку... — 48 с.

28. Єрмошенко М. М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення [Текст] : монографія / М. М. Єрмошенко. — К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2001. — 309 с.

29. Захарченко В. Ю. Індикативне управління економічною безпекою національної економіки... — 335 с.

30. Мясникович М. В. Управление системой обеспечения экономической безопасности... — 264 с.

31. Дарнопих Г. Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки... — 200 с.

32. Іванова Т. В. Державне управління еколого-економічною безпекою як умова сталого розвитку України... — С. 33.

33. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку... — С. 36.

34. Поважний О. С. Антикризисное управління економічною безпекою... — С. 34.

35. Сенчагов В. К. Экономическая безопасность: геополитика, глобализация, самосохранение и развитие (книга четвертая) [Текст] / В. К. Сенчагов ; Институт экономики РАН. — М. : ЗАО “Финстатинформ”, 2002. — 128 с.

36. Плакіда А. О. Реалізація державної політики у сфері економічної безпеки національної економіки [Текст] : дис... канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Плакіда Альона Олександрівна ; Класичний приватний ун-т. — Запоріжжя : [б. в.], 2007. — 181 с.

37. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. // Відомості Верховної Ради України [Текст]. — 2003. — № 39. — Ст. 22.

S. Zavhorodnia

**SYSTEM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF ECONOMIC SECURITY
AS AN OBJECT OF INDEPENDENT SCIENTIFIC RESEARCHES**

On the basis of the results of complex analysis and systematization of theoretical and methodological principles of providing economic security, the necessity of putting the review of the system of public administration of economic security as an object of independent scientific researches into scientific use is substantiated. Herewith, it is proposed to consider the specified system as a part of the system of public administration of national security.

Key words: public administration of economic security, public administration of providing economic security, public administration of national security, system of public administration of economic security, system of public administration of national security.